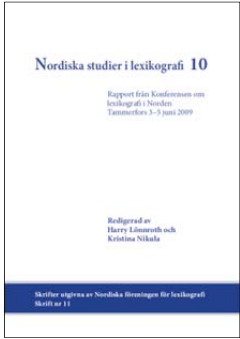

NORDISKE STUDIER I LEKSIKOGRAFI

Titel:	Vad heter förvärv på finska? Användningen av hjälpmedel när blivande språkexperter översätter	
Forfattare:	Nina Pilke & Jaana Puskala	
Kilde:	Nordiska Studier i Lexikografi 10, 2010, s. 432-445 Rapport från Konferens om lexicografi i Norden, Tammerfors 3.-5. juni 2009	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nsil/issue/archive	

© Nordisk forening for lexicografi

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre Nordiske studier i lexicografi (1-5) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

NINA PILKE & JAANA PUSKALA

Vad heter *förvärv* på finska? Användningen av hjälpmedel när blivande språkexperter översätter

The aim of the study is to explore how university students with Swedish as their main or secondary subject use different kinds of translator aids (Swedish/Finnish). The study is a part of a research project focusing the use and contents of translator aids by three groups of informants, namely two groups of university students (subject studies/Bachelor's degree and advanced level studies/Master's degree) and professional translators in Finland. The present study comprises student protocols in which the students have logged their searches and consultation when translating a specialised text in the field of economics. The results of the study show that the students use most often bilingual online dictionaries when translating from L2 to L1. If they do not find what they seek, they consult a monolingual online dictionary to be sure that they have understood the meaning of the word or phrase.

Nyckelord: användning av hjälpmedel, översättning, fackspråk, protokollundersökning

Inledning

I en tidigare enkätstudie i ordboksanvändning bland finska universitetsstuderande har den tryckta ordboken visat sig vara det viktigaste och tillförlitligaste hjälpmedlet vid översättning (se Pilke 2008). Med en enkät kan man dock inte fånga själva användarsituationen. Därför har vi låtit en grupp språkstuderande vid Vasa universitet översätta en text från svenska till finska och bokföra vilka hjälpmedel de använder. Vid materialinsamlingen använder vi oss av kvalitativ protokollundersökning (se Bergenholtz & Tarp 1994: 81–83). Informanterna får alltså reflektera över vad de ser som problematiskt, vilka hjälpmedel de konsulterar och varför, om de hittar det som de söker och om de är nöjda med problemlösningen.

Kristen Mackintosh (1998: 123) påpekar att man vet häpnadsväckande litet om användningen av ordböcker jämfört med att "dictionaries have existed since at least the 7th century BC". Paul Boogaards (1998: 151) efterlyser mera forskning i hur och vad ordboksanvändare väljer att söka när de arbetar med ett översättningsuppdrag. Användarstudier har ändå blivit betydligt vanligare efter 1980-talet jämfört med tidigare och nuförtiden finns det även teoretisk

litteratur på området (Tarp 2008: 5–7). Sven Tarp (2008) riktar en hel del kritik mot den nyare forskningen genom att påpeka att kvantitativa undersökningars möjligheter att bidra till lexikografin är diskutabel. Det förefaller dock finnas en viss motsägelse i de krav som ställs på fungerande användarundersökningar. Å ena sidan förutsätts att man använder flera olika metoder i en och samma undersökning och å andra sidan borde man ha tillräckligt många informanter så att resultaten är generaliserbara. I praktiken kan dessa krav vara omöjliga att fylla på ett tillfredställande sätt i alla avseenden. I vår undersökning har vi valt att betona det kvalitativa och har därmed en liten informantgrupp. Eftersom vi vid sidan av själva sökningarna och studenternas val även ser på innehållet i ordböckerna kan vi förvänta oss att resultaten också har ett vidare tillämpningsområde.

Syfte, material och metod

Syftet med undersökningen är att studera hur och var universitetsstuderande med språk som huvudämne söker och väljer information i samband med en översättningsuppgift där de översätter till sitt modersmål. Vi förväntar oss att våra resultat för det första kastar ljus över sökprocesserna och att de således kan användas speciellt i översättningsundervisning och i undervisning i språkrelaterad informationssökning i allmänhet. För det andra antar vi att resultaten kan ge information om vilka slags förbättringar som kan vara aktuella med tanke på den generella användbarheten av ordböcker, speciellt med tanke på substansrelaterat innehåll i dem.

Undersökningsmaterialet har samlats in under en kurs i översättning från svenska till modersmålet finska *Språket i kontrast I* på 4 studiepoäng, som hör till grundstudierna vid Vasa universitet. Ett av målen på kursen är att studenterna lär sig att använda olika hjälpmedel vid översättning (*Studiehandboken* 2008: 105). Kursdeltagarna studerar svenska antingen som huvudämne eller biämne. I den aktuella gruppen deltog sju studenter, av vilka sex var på plats när materialet samlades in. Bakgrundsuppgifter om de studenter som genomfört uppgiften presenteras i tabell 1.

Av de sex studenter som har genomfört uppgiften har tre svenska som huvudämne, tre som biämne. Huvudämnesstuderandena är i regel yngre och mer oerfarna än biämnesstuderandena, vilket är naturligt, eftersom kursen hör till grundstudierna och studenterna rekommenderas att välja den under första studieåret. En av biämnesstuderandena har deltagit i grundstudierna i tolkning och i en kurs i översättning i huvudämnet. Hon satsar också medvetet på en karriär som översättare eller tolk.

Tabell 1. Bakgrundsuppgifter om de studenter som genomfört uppgiften

	Huvudämnes- studerande	Biämnes- studerande
Antal	3	3
Ålder	19–21	20–23
Andra kurser i översättning eller tolkning	0–1	2–
Arbetsfarenhet inom översättning eller tolkning	0	1

Materialet samlades in under en vanlig lektion på 90 minuter efter att ungefär hälften av kursen hade gått. Alla studenter fick originaltexten på papper och ett blankt protokoll i elektronisk form. De skulle översätta texten och samtidigt bokföra de ord och fraser de sökte i olika källor enligt den modellsökning som presenteras i tablå 1.

Den text som studenterna skulle översätta är vald så att den kunde vara ett autentiskt fackspråkligt översättningsuppdrag. Den praktiska undervisnings-situationen begränsar textvalet. För att studenterna under 90 minuter skulle hinna både översätta texten och bokföra sina val av hjälpmedel måste texten vara tillräckligt kort men ändå utgöra en helhet. Därför föll valet på en text som representerar genren pressmeddelande.

Texten *Axindustries förvärvar LVD Lastvagnsdelar AB*¹ är en typisk representant för genren som har samma tudelade syfte som pressmeddelandena vanligen har: att informera om något aktuellt och att befrämja företagets egna mål. Också textens innehåll och form är genretypiska. De sedvanliga ekonomiska och branschrelaterade faktauppgifterna om förvärvet samt om köparen och säljaren ingår i den relativt korta texten på 259 ord där personer på höga poster i de inblandade företagen citeras och där texten följer den typiska dispositionen med fallande nyhetsvärde. Det ingår också en skild text på 130 ord i slutet av det egentliga pressmeddelandet, där sändaren, det vill säga det köpande företaget presenteras. Texten har på ett genretypiskt sätt spår från andra relaterade genrer, till exempel tekniska genrer i form av tekniska termer och juridiska genrer i form av meningens *Förvärvet är villkorat av godkännande från berörda konkurrensmyndigheter*. (Se Puskala 2003: 82–93, 245 f., 285 f.)

1 http://www.axindustries.se/picture_library/Pressmeddelande_LVD.pdf

Vid materialinsamlingen använde vi kvalitativt protokoll med utgångspunkt i den modell som presenteras av Henning Bergenholz och Sven Tarp (1994: 82). Eftersom det är fråga om undervisningskontext uttrycker vi exakt vad studenterna förväntas skriva i protokollet. Det som i Bergenholz och Tarp kallas *översättningsproblem* heter i vår undersökning *Ord eller fras som jag söker*. Där Bergenholz och Tarp ber sina informanter ange de olika källorna i form av koder ska informanterna i vår studie ange *Var och hur* (de har sökt). Vi ber studenterna också att explicit anteckna om de har varit nöjda med det som de hittat eller om de har fortsatt vidare (*Var jag nöjd eller fortsatte jag vidare?* Jfr *Iakttagelser i samband med den funna upplysningen* i Bergenholz & Tarp 1994). Vi har också utelämnat kolumnen *tid* eftersom det inte är relevant att veta hur många minuter varje konsultation och sökning har tagit. På samma sätt som till exempel i B. T. Sue Atkins och Krista Varantola (1998a, 1998b) arbetar studenterna i vår studie individuellt när de bokför konsultationerna och sökningarna.

Mackintosh (1998) rapporterar om en studie där en grupp studenter fick som uppgift att översätta en text inom området ekonomi från L2 till L1. Som hjälpmedel fick studenterna använda enspråkiga och tvåspråkiga tryckta ordböcker (både allmänspråkliga ordböcker och fackordböcker) samt en termbank. I vår studie har studenterna utöver tryckta ordböcker även tillgång till Internet med flera olika sökfunktioner (elektroniska ordböcker, databaser, sökmaskin). Mackintosh ger flera olika slags statistik i fråga om sökningarna och diskuterar huruvida informanterna var nöjda eller missnöjda med resultatet, men det saknas en kvalitativ redovisning av vad informanterna har hittat. Margaret Rogers och Khrusihd Ahmad (1998) poängterar att en översättare behöver kontextbunden information för att kunna översätta fackspecifikt innehåll. Denna slags information, till exempel i form av begreppsdefinitioner finns sällan i (tvåspråkiga) ordböcker. I vår studie kommer vi att se kvalitativt på själva sökningarna med tanke på fackspecifika begreppsintensjoner.

Testsituation

Studenterna skrev sina texter och protokoll på dator. De hade möjlighet att konsultera den tvåspråkiga ordboken *Stora svensk-finska ordboken* 1–3 (1982–1987), den tvåspråkiga fackordboken *Tekniikan ja kaupan sanakirja* (1995) och *Kielenhuollon käsikirja* (1999), en handbok i finsk språkvård. De hade också tillgång till Internet där de under kursen hade blivit uppmanade att använda den elektroniska ordbokssamlingen MOT med bland annat *Norstedts svenska ordbok* och en tvåspråkig finsk-svensk ordbok, termbanken TEPA samt sökma-

skinen *Google*. Däremot har de blivit avrådda från att anlita de flerspråkiga fritt tillgängliga ordböckerna på nätet.

De fick veta att det var fråga om en vetenskaplig studie om användning av hjälpmedel och att prestationen inte påverkade kursresultatet. Uppgiften introducerades för gruppen med hjälp av en modellsökning som presenteras i tablå 1.

Tablå 1. Modellsökning

Ord eller fras som jag sökte	Var och hur?	Vad hittade jag?	Var jag nöjd eller sökte jag vidare?
nischbank	Tekniikan ja kaupan sanakirja (Gummerus)	nischglaciär = kattilanmuotoinen jäätikkö (hydrologia) <i>mindre glaciär i nisch</i>	nej
"-"	MOT sv-fi	nisch = ekologinen lokero komero (s) (avoin) syvenmys (s) (seinässä oleva)	nej
"-"	MOT Norstedts	<i>nisch</i> = som verkar på ett inmutat område inom sin specialitet: <i>nischbank</i>	Det är just detta, men vad heter det på finska?
"-"	Pankki- ja rahoitus-sanasto (http://www.tsk.fi/tsk/pankkisanasto/)	inget	nej
"-"	Google, sökordet <i>nischbank</i> , avgränsning <i>Sidor från Finland</i>	34 träffar, valdes http://www.bigbank.fi/se/nyheter/arkiv/54-2009/358-bigbankin-voitto-oli-vuonna-2008-yhteensa-1448-miljoonaa-kruunua → fin <i>nischbank</i> = erikoisluottolaitos	kontrolleras i andra texter
erikoisluottolaitos	Google	bara några träffar, är inte övertygad	nej
erikoistunut pankki	Google	kombinationen ”johonkin erikoistunut pankki”	”x:ään erikoistunut pankki”, x beror på kontexten=> ja

Modellsökningen för termen *nischbank* omfattar sammanlagt sju konsultationer, två i specialordböcker och -ordlistor, en i en elektronisk tvåspråkig ordbok, en i en elektronisk enspråkig ordbok och tre konsultationer på Google. I följande redogörelse syftar siffrorna 1–7 på de olika konsultationerna och motsvaras i tablå 1 av de sju raderna.

Utgångspunkten för modellundersökningen var att vi visste att förledet *nisch-* i termen *nischbank* ofta förekommer i ekonomiska texter som ett självständigt substantiv i betydelsen 'specialområde' (t.ex. *Företaget har som mål att bli marknadsledande inom sin egen nisch*). Däremot var vi osäkra på den finska motsvarigheten då *nisch* ingår som förled i sammansättningen *nischbank*.

Vi utgick ifrån att *nischbank* är en term och inledde därför sökningen i den tvåspråkiga specialordboken för handel och teknik (*Tekniikan ja kaupan sanakirja* 1995) (1). När konsultationen inte ledde till önskat resultat fortsatte vi genom att konsultera den tvåspråkiga elektroniska ordboken i MOT (2), dock utan resultat. Konsultationen i den enspråkiga elektroniska ordboken *Norstedts Svensk ordbok* bekräftade att vår uppfattning om betydelsen var rätt (3). Konsultationen i specialordlistan inom bank- och finansväsen (4) gav inte heller något resultat i form av en finsk motsvarighet.

När konsultationerna i ordböcker och ordlistor inte ledde till resultat ändrade vi strategi och försökte hitta ett textpar på finska och på svenska där termen ingår i den svenska texten. I sådana textpar är den svenska texten oftast en översättning från finska, och därför avgränsade vi sökningen till *Sidor från Finland*. I en av de totalt 34 träffarna förekom termen *erikoisluottolaitos* som motsvarighet till *nischbank* (5). För att kontrollera om termen verkligen används i finska texter genomförde vi en googlesökning på den (6), men blev inte övertygade, dels på grund av de få träffarna, dels på grund av termens snäva betydelseomfång (*luotto* = 'kredit'). Till sist genomförde vi en googlesökning på den finska frasen *erikoistunut pankki* (7) som resulterade i över tusen adekvata träffar. Den finska motsvarigheten blev alltså den förklarande frasen *x:ään erikoistunut pankki*, 'en bank som är specialiserad på x' där x beror på kontexten.

Kvantitativa resultat

Studenterna har översatt i genomsnitt 230 ord (ca 60 %) av originaltexten och bokfört sammanlagt 87 sökningar och 109 konsultationer, det vill säga cirka 18 konsultationer/student och en konsultation/cirka 11 översatta ord. Antalet sökningar och konsultationer sammanfaller nästan med varandra, vilket innebär att studenterna för det mesta har varit nöjda med den information de har hittat vid den första konsultationen. En sammanfattning av siffrorna finns i tabell 2.

Tabell 2. Antalet översatta ord, antalet sökningar och antalet konsultationer samt antalet översatta ord/konsultation

	Variationsvidd	Genomsnitt
Översatta ord	157–292	230
Sökningar	8–22	15
Konsultationer	8–27	18
Översatta ord/konsultation	7,5–36,5	10,9

Det är en klar skillnad mellan huvudämnesstuderande och biämnestuderande i hur mycket de har hunnit översätta av texten samt en nästan lika klar skillnad i antalet sökningar. Huvudämnesstuderandena har översatt i genomsnitt 262 ord och genomfört 11 sökningar, medan biämnestuderandena har översatt i genomsnitt 198 ord och genomfört 18 sökningar. Den student som har hunnit översätta mest har det minsta antalet sökningar och konsultationer. Hon har alltså för det mesta litat på sina egna språkkunskaper och inte anlitat hjälpmedel lika mycket som de andra studenterna. Den student som har hunnit översätta minst har tredje mest konsultationer. Den mest rutinerade studenten med översättningserfarenhet skiljer sig klart från de övriga genom att hon har det största antalet sökningar och konsultationer samt genom det näst minsta antalet översatta ord per sökning och konsultation.

De hjälpmedel som studenterna har använt kan indelas i tre kategorier: traditionella ordböcker i bokform, elektroniska ordböcker och sökningar i autentiska texter genom Google. I Nina Pilkes (2008) studie anser studenterna den tryckta ordboken vara det klart viktigaste hjälpmedlet medan de professionella översättarna sätter mera värde på Google och elektroniska ordböcker. I Pilkes studie säger 84 procent av studenterna att de ofta hittar det som de söker i en tryckt ordbok, 6 procent säger att de gör det ganska ofta, 6 procent alltid och 3 procent sällan. I en elektronisk ordbok hittar 69 procent av studenterna ganska ofta, 22 procent ofta, 6 procent sällan och 3 procent alltid det som de söker.

Det överlägset mest frekvent använda hjälpmedlet i den nu aktuella studien är den tvåspråkiga elektroniska ordboken som ingår i ordboksserien MOT. Den har konsulterats av fem studenter. Antalet konsultationer är 65, alltså cirka 60 procent av konsultationerna. De flesta studenter har varit nöjda med de mot-

svarigheter som de har hittat i den. MOT är ett ordboksprogram som utvecklats av Kielikone Ab. Namnet utgörs av en förkortning av finskans ”Mikä Oli Todistettava” (’Vilket skulle bevisas’). Ordboken kan klassificeras som en produktionsordbok för svenskan och målgruppen är finskspråkiga personer med goda kunskaper i svenska. (Romppanen 2001: 283.) I MOT finns 13 olika ordböcker. MOT Svenska-finska 2.0 innehåller cirka 90 000 uppslagsord på svenska och cirka 84 000 uppslagsord på finska. Användargränssnittet är vid Vasa universitet tillgängligt på universitetets datanät via det vetenskapliga biblioteket Tritonia.

Om studenterna inte har varit nöjda med de motsvarigheter som de hittat i MOT, har de också konsulterat någon eller några av de flerspråkiga fritt tillgängliga ordböckerna på Internet (*sanakirja.org*, *ilmainensanakirja.fi*). Den student som inte alls har konsulterat den tvåspråkiga elektroniska ordboken i MOT har tytt sig enbart till de fritt tillgängliga ordböckerna.

Antalet konsultationer i de fritt tillgängliga ordböckerna är 20, det vill säga cirka 19 procent av konsultationerna, antalet konsultationer genom Google 16 (15 %) och antalet konsultationer i tryckta ordböcker 6 (ca 5 %). Se tabell 3.

Tabell 3. Antalet konsultationer i olika typer av hjälpmedel

Typ av hjälpmedel	Konsultationer	
	f	%
Tryckta ordböcker	6	5
Kommersiella elektroniska ordböcker (MOT)	65	61
Fritt tillgängliga ordböcker på Internet	20	19
Övriga hjälpmedel (Google etc.)	16	15
Totalt	107	100

De tre mest frekventa sökningarna

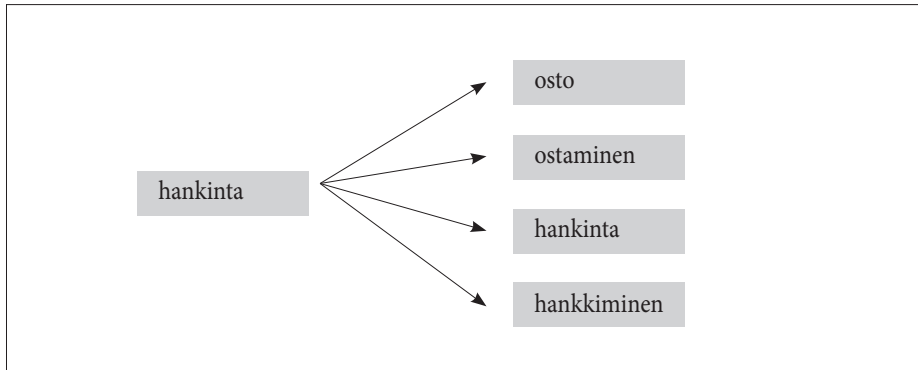
I det följande redogörs för de tre mest frekventa sökningarna: vilka hjälpmedel studenterna har konsulterat, vilken information om sökorden som ingår i de olika hjälpmedlen, vilka motsvarigheter studenterna har valt samt om dessa motsvarigheter är adekvata i den aktuella kontexten.

De två mest frekventa sökningarna gäller facktermer. Termerna *förvärva/förvärv* och *grossist* har sökts av fem respektive sex av de sex studenter som deltog i undersökningen. Vi diskuterar även det allmänspråkliga ordet *förekommande*, som i källtexten ingår som adjektivattribut i nominalfrasen *alla vanligt förekommande lastbilar och tunga fordon i Sverige*. Ordet har sökts av tre av de sex studenterna, antingen i sin grundform eller som presens particip.

De två facktermerna med de flesta konsultationerna har för det mesta blivit översatta med adekvata motsvarigheter. Facktermen, verbet *förvärva* i *AxIndustries förvärvar LVD Lastvagnsdelar AB* är översatt med den exakta motsvarigheten i kontexten *ostaa* av de fem studenter som har konsulterat något hjälpmedel, även om de tvåspråkiga ordböckerna MOT (a) och *ilmainensanakirja.fi* (b) ger flera alternativ att välja bland:

- a) MOT: ansaita (v) (hankkia tuloa); hankkia (v) (ostaa); hankkia (v); voittaa (v) (saavuttaa)
- b) *ilmainensanakirja.fi*: 1 luoda, 2 realisoida, 3 hankkia, 4 ostaa, 5 värvätä, 6 voittaa

Däremot har studenterna mer variation i sina motsvarigheter till substantivet *förvärv* (t.ex. *Efter förvärvet av LVD omsätter AxIndustries årligen över 500 miljoner kronor*), där det också råder en viss inkonsekvens eller variation vid val av motsvarighet:

Figur 1. Ekvivalenter till substantivet *förvärv*

Den centrala betydelsekomponenten i de fyra verbalsubstantiven *osto*, *ostaminen*, *hankinta* och *hankkiminen* är densamma: att någon skaffar något. Substantiven *osto* och *ostaminen* innebär att någon skaffar något genom att betala för det (*Kielitoimiston sanakirja* i MOT), de är alltså således underbegrepp till substantiven *hankkiminen* och *hankinta* vilka inte förutsätter någon betalning.

Den enda student som inte har konsulterat något hjälpmedel vid översättningen av verbet *förvärva* och substantivet *förvärv* har valt att använda motsvarigheterna *hankkia* ('skaffa') samt substantiven *hankkiminen* och *hankinta* i sin text. Hon har antagligen litat på sina språkkunskaper och därför inte kontrollerat om det eventuellt finns några andra motsvarigheter.

Facktermen *grossist* (bl.a. i *LVD är i huvudsak verksam som grossist* [--]), som alla studenter har sökt i antingen MOT eller i den fritt tillgängliga nätordboken *sanakirja.org*, har en enda finsk motsvarighet (*tukkukauppia*) i dem. Trots detta har studenterna använt fyra olika motsvarigheter (*tukkukauppia*, *tukkukauppa*, *tukkumyyjä*, *joka tukkukauppa*) i sina översättningar, av vilka de tre första fungerar väl i sitt sammanhang. Detta förfarande överensstämmer med tidigare resultat att ordboksanvändarna inte är lika bundna till den motsvarighet som de hittar i en tvåspråkig ordbok när de översätter till sitt förstaspråk som när de översätter till ett andraspråk.

Det allmänspråkliga ordet *förekommande* har sökts av tre av de sex studenterna i något hjälpmedel. Alla dessa tre sökningar har inletts med att studenterna har sökt ordet i exakt denna form i den tvåspråkiga elektroniska ordboken MOT. Ingen har dock godkänt den motsvarighet som den första konsultationen resulterat i: adjektiven *huomaavainen*, *kohtelias* med betydelsen 'artigt tillmötesgående' som enbart kan användas om människor, inte om bilar som i den aktuella kontexten.

De tre studenterna har sedan fortsatt på olika sätt. En av studenterna har konsulterat den tvåspråkiga specialordboken för teknik och ekonomi och bara hittat ordet *förekomst*, sedan fortsatt till den tvåspråkiga allmänspråkliga tryckta ordboken och där hittat motsvarigheterna *esiintyvä* och *ilmenevä* till participformen *förekommande*. Hon har bestämt sig för att använda den senare motsvarigheten i sin översättning (*kaikkiin tavallisesti ilmeneviin kuorma-autoihin*), vilket inte kan anses vara en lyckad lösning. De två övriga har använt infinitivformen *förekomma* som utgångspunkt i den fortsatta konsultationen, och både den elektroniska ordboken MOT (a) och den elektroniska fritt tillgängliga ordboken *sanakirja.org* (b) har gett ett antal motsvarigheter:

- a) MOT: ehättää (v); ehkäistä (v) (estää); ehtiä (v) *Hon förekom mig* Hän ehti minua ennen; esiintyä (v) (olla olemassa) *Den här blomman förekommer*

också vild Tämä kukka kasvaa myös villinä; estää (v) (ehkäistä) *förekomma en olycka* estää onnettomuus; ilmetä (v) (esiintyä); löytyä (v); torjua (v)

- b) sanakirja.org: 1. olla, 2. esiintyä, 3. ilmetä. Puumala virus förekommer över stora delar av världen = Puumala-virusta esiintyy suurimmassa osassa maailmaa.

Den ena av studenterna har valt att översätta *förekommade* med en motsvarande participform *esiintyvä* (*yleisimmin esiintyviin kuorma-autoihin*), vilket kunde fungera i en text som handlar om biologi men inte i den aktuella kontexten. Den andra har valt en motsvarighet utan någon direkt motsvarighet till *förekommade*, vilket är en adekvat översättning.

De tre studenter som inte har konsulterat något hjälpmedel vid översättning av *förekommade* är alla huvudämnesstuderande, de tre som har gjort det är biämnesstuderande. Det kan antas att studenter med svenska som huvudämne har bättre språkkunskaper och att de därför inte har behövt stöd vid översättning av ett allmänspråkligt, relativt frekvent ord. Deras översättningar utan en direkt motsvarighet till ordet *förekomma* fungerar väl i sammanhanget.

Slutdiskussion

I vår studie har det framgått att studenterna nästan enbart söker motsvarigheter i tvåspråkiga ordböcker på nätet när de översätter till sitt förstaspråk. Om de inte hittar någon motsvarighet söker de definitioner, det vill säga stöd för sina antaganden om betydelsen i någon enspråkig ordbok på nätet.

Studenterna väljer oftast det första alternativ de hittar i en ordbok. De har alltså inte ännu lärt sig vara kritiska gentemot ordböcker trots att det flera gånger på kursen har påpekats att betydelsen hos ett ord eller uttryck i originalet inte alltid motsvarar den grundbetydelse som en enspråkig eller tvåspråkig ordbok ger.

Lärarna ska således uppmuntra studenterna till att kontrollera de målspråkliga motsvarigheterna i flera källor, speciellt i målspråkliga parallelltexter, för att de skall kunna vara säkrare på att den valda motsvarigheten faktiskt används i liknande kontexter på målspråket.

I tidigare undersökningar (t.ex. Atkins & Varantola 1998b: 110) har det framgått att facktermerna inte vållar lika mycket svårigheter vid sökning som allmänspråkliga ord där motsvarigheten på målspråket är kontextbunden. Vår studie visar dock att det är fråga om ett mångfasetterat fenomen. Det är oftast lättare att hitta en motsvarighet till en etablerad fackterm som förekommer en-

dast inom ett fackområde. Däremot är det betydligt svårare att hitta en motsvarighet till en fackterm som representerar flera olika begrepp inom många fackområden. Det samma gäller också fackområden som utvecklas snabbt.

Lärarna ska också uppmuntra studenterna till att tänka på den fackspecifika kontexten utgående från begreppen. Om man söker en målspråklig motsvarighet till ett ord eller ett uttryck i en ordbok utan att först ha slagit fast vilket fackområde texten representerar hittar man sällan den rätta motsvarigheten. Termen *förvärva* motsvaras i företagskontext av verbfrasen *ostaa yritys* men i till exempel skattekontext av *hankkia (tuloa)*. Verbet *förekomma* har också en helt annan finsk motsvarighet i texter som handlar om biologi (*esiintyä*) än i texter som handlar om andra fackområden.

Det har också visat sig vara rätt svårt för studenter att avgränsa ett begrepp utgående från uttrycksnivå. Om man felaktigt utgår från att *förekommande lastbilar* är ett fackbegrepp och söker motsvarighet till det får man söka förgäves.

Lärarna ska också påpeka för studenterna att alla ord på källspråket inte har motsvarigheter på ordnivå i målspråket. Det råder alltså inte alltid något ett-till-ett-förhållande mellan två språk. Ett typiskt exempel på detta är den svenska adjektivfrasen *vanligt förekommande* som i en finsk text motsvaras av ettordsuttrycket *yleinen*.

Enligt Krista Varantola (1998) kan man tillfredsställa översättarnas behov genom att förbättra ordböckerna, genom att förbättra användarnas vana att använda ordböcker och genom att utarbeta nya referensskällor. Martin Gellerstam (2004: 115) menar däremot att dilemmat mellan användarens behov av utförliga upplysningar och lexikografens önskan att komprimera och generalisera kan lösas enbart genom att översättarna får tillgång till nya referensskällor, bland annat översättningskorpusar. Även Grete Duvå, Anne-Lise Laursen och Lisbet Maidahl (1992) lyfter i sina undersökningar av översättning av fackspråkliga texter fram frågan om all nödvändig information ska och kan samlas i en och samma ordbok.

I vår undersökning har det visat sig att informationen i ordböckerna kan förbättras. Lexikograferna kunde överväga om alfabetisk ordningsföljd alltid är det mest ändamålsenliga sättet att presentera information. Man kunde fästa mera uppmärksamhet på valet av ekvivalenter och speciellt valet av exempelmeningar i artiklarna. I stället för att använda gamla ordbokskorpusar som utgångspunkt borde man ta frekvens som urvalskriterium. Både vår pilotstudie och en mera omfattande studie i hur könsbundenhet syns i en ordbok (se Pilke 2009a, 2009b) visar att exempelmeningarna många gånger tycks bryta mot relevansprincipen. I nätordböcker behövs det flera exempelmeningar med längre kontext. Med fördel kunde en del av dessa vara fackspråkliga som till exempel i fråga om *förvärv*. En sökning i Google ger över 200 000 träffar när man söker

med ordparen *förvärv* och *företag/yritys* och *osto*, medan en sökning med ordparet *förvärv* och *inkomst* ger bara drygt 60 000 träffar.

De fritt tillgängliga ordböckerna på nätet har många gånger visat sig ge våra informanter både tillräcklig och korrekt information. I vissa avseenden ser de därmed ut att vara bättre än ryktet. Samtidigt visar undersökningen dock att alla möjligheter i nätordböcker inte utnyttjas i dag. Definitioner kunde finnas även i flerspråkiga ordböcker och länkar mellan relaterade sökord skulle åskådliggöra begreppssystem i form av hyperlexikon. Uppdateringar kan alltid göras snabba.

Vi avser att fortsätta analyserna genom att jämföra hur studenterna uppfattar sökord, det vill säga undersöka vad de söker och speciellt vad de *inte* söker. Den fortsatta studien innefattar en jämförelse mellan studenters och professionella översättares sätt att arbeta när de översätter fackspecifika texter (se Puskala 2009).

ORDBÖCKER

Ilmainensanakirja.fi. <http://www.ilmainensanakirja.fi/>
 Kielenhuollon käsikirja, 1999. Katariina Iisa, Hannu Oittinen & Aino Piehl. Jyväskylä.
 MOT = Kielikone Oy. MOT sanakirjapalvelu.
 Pankki- ja rahoitussanasto. <http://www.tsk.fi/tsk/pankkisanasto/>
 Sanakirja.org. <http://www.sanakirja.org/>
 Stora svensk-finska ordboken, 1982–1987. Karlsson, Göran m.fl. Iso ruotsalais-suomalainen sanakirja – Stora svensk-finska ordboken 1–3. Helsinki.
 Tekniikan ja kaupan sanakirja, 1995. Jyväskylä/Helsinki.
 TEPA. <http://www.tsk.fi/tepa/netmot.exe?UI=svgr&height=158/>

ANNAN LITTERATUR

Atkins, B. T. Sue & Varantola, Krista, 1998a: Language Learners Using Dictionaries: The Final Report on the EURALEX/AILA Research Project on Dictionary Use. I: Using Dictionaries. Studies of Dictionary Use by Language Learners and Translators, red. av B. T. Sue Atkins. Tübingen. S. 21–63.
 Atkins, B. T. Sue & Varantola, Krista, 1998b: Monitoring Dictionary Use. I: Using Dictionaries. Studies of Dictionary Use by Language Learners and Translators, red. av B. T. Sue Atkins. Tübingen. S. 83–122.
 Bergenholtz, Henning & Tarp, Sven, 1994: Manual i fagleksikografi. Udarbejdelse af fagordbøger – problemer och løsningsforslag. Herning.
 Boogaards, Paul, 1998: What Type of Words do Language Learners Look Up? I: Using Dictionaries. Studies of Dictionary Use by Language Learners and Translators, red. av B. T. Sue Atkins. Tübingen. S. 151–158.

- Duvå, Grete & Laursen, Anne-Lise & Maidahl, Lisbet, 1992: Brugerundersøgelse vedrørende oversættelse af fagtekst. I: Nordiska studier i leksikografi, red. av Ruth Vatvedt Fjeld. Oslo. S. 105–133.
- Gellerstam, Martin, 2004: Översättning i och med tvåspråkiga ordböcker. I: *LexicoNordica* 11. S. 109–116.
- Mackintosh, Kristen, 1998: An Empirical Study of Dictionary Use in L2–L1 Translation. I: *Using Dictionaries. Studies of Dictionary Use by Language Learners and Translators*, red. av B. T. Sue Atkins. Tübingen. S. 123–150.
- Pilke, Nina, 2008: Ordboksanvändning hos blivande språkexperter och hos professionella översättare. I: *LexicoNordica* 15. S. 135–153.
- Pilke, Nina, 2009a: Hon arbetar som extrabiträde – han blev chef för avdelningen. Kvinnlig och manlig yrkesbild i ljust av exempelmeningar i en tvåspråkig cd-romordbok. I: *Vakki. Under publicering*.
- Pilke, Nina, 2009b: Morrande män och skrikande kvinnor. Om könsbundna beteckningar i en tvåspråkig cd-romordbok. I: *Svenskans beskrivning* 30. Under publicering.
- Puskala, Jaana, 2003: Fackkommunikativ kompetens, i synnerhet textuell. Finsk- och svenskspråkiga ekonomie studerande informerar på svenska om ett företagsförvärv. *Vasa*.
- Puskala, Jaana, 2009: Att översätta ett pressmeddelande till finska. Skillnader och likheter mellan hur blivande språkexperter och en professionell översättare använder hjälpmedel. Föredrag vid *Svenskan i Finland* 12, Joensuu 15–16.10.2009.
- Rogers, Margaret & Ahmad, Khrusihd, 1998: The Translator and the Dictionary: Beyond Words? I: *Using Dictionaries. Studies of Dictionary Use by Language Learners and Translators*, red. av B. T. Sue Atkins. Tübingen. S. 193–204.
- Romppanen, Birgitta, 2001: Från målspråk till källspråk. Utvecklingen av den finsksvenska och den enspråkiga finska ordboken. *Vasa*.
- Studiehandboken, 2008. *Vaasan yliopisto. Humanistisen tiedekunnan opinto-opas 2008–2009*. <http://www.uwasa.fi/humanistinen/oppaat/opas2008/>
- Tarp, Sven, 2008: Kan brugerundersøgelser overhovedet afdække brugernes leksikografiske behov? I: *LexicoNordica* 12. S. 5–32.
- Varantola, Krista, 1998: Translators and their use of dictionaries. I: *Lexicographica*. S. 179–192.